

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum
Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2015
MAGISTER I ÖVERSÄTTNING
DEL 2: ANALYS

Örnar, fyra hörn och *cannoli*

Om att översätta namn på platser, byggnader, personer
och maträtter i två guidehäften om Palermo

Författare:

Julia Wik

julia.wik@hotmail.com

Handledare:

Lisa Holm, svenska

Verner Egerland, italienska

Sammandrag

Denna magisteruppsats baseras på en svensk översättning av två italienska guidehäften med titlarna *Itinerario Quattro Canti* och *Itinerario Fieravecchia*. De publicerades 2013 av Palermo kommun och tar med läsaren på stadsvandringar i Siciliens huvudort Palermo. Analysen består av två huvuddelar: en källtextanalys och en översättningskommentar. Grunden för källtextanalysen utgörs av den modell för analys av brukstexter som Lennart Hellspong och Per Ledin beskriver i *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys* (1997). Översättningskommentarens fokus är några specifika översättningsteoretiska problem som uppstått vid översättningen av olika typer av namn som förekommer i guidehäftena samt vilka lokala översättningsstrategier som använts för att lösa dessa problem. Begreppet ”namn” innefattar i denna uppsats benämningar på olika geografiska platser runt om på Sicilien och i Palermo, betydelsefulla byggnader, historiskt och religiöst viktiga personers egennamn samt benämningar på speciella maträtter.

Engelsk titel

Örnar, fyra hörn and *cannoli* - The translation of specific names of places, buildings, persons and local dishes in two guide brochures about Palermo.

Nyckelord

Översättning, explicitering, översättningslån, reseguider, namn, platser, Palermo

Innehåll

1. Inledning	4
2. Källtextanalys	4
2.1. Kontext	4
2.1.1. Situationskontext	4
2.1.2. Intertextuell kontext.....	5
2.1.3. Kulturkontext.....	6
2.2. Den ideationella strukturen.....	8
2.3. Den interpersonella strukturen.....	10
2.4. Den textuella strukturen.....	12
3. Överväganden inför översättningen	13
4. Översättningskommentar	15
4.1. Översättning av olika typer av namn i källtexterna: Teori och metod	16
4.2. Översättning av olika typer av namn i källtexterna: Analys	18
4.2.1. Geografiska namn	18
Vägar och torg.....	19
4.2.2. Byggnader	21
<i>Palazzo</i>	21
Kyrkor	23
4.2.3. Personnamn.....	24
Kunligheter.....	25
4.2.4. Maträtter.....	27
5. Avslutning	28
Källförteckning	30

1. Inledning

Två källtexter med samma upplägg utgör grunden för denna magisteruppsats. Det är två guideade rundturer i form av häften som gavs ut av Turistnämnden i Palermo stad under 2013. Rundturerna heter *Itinerario Quattro Canti* och *Itinerario Fieravecchia* och tar med läsaren på historiskt och arkitektoniskt intressanta rundvandringar i de äldsta delarna av Siciliens huvudort. Under vandringarna får man både lära sig mer om stadens kulturhistoria och de olika sevärdheternas konstnärliga och arkitektoniska utförande.

I översättningskommentaren ligger fokus på de lokala översättningsstrategier som använts för att översätta de mer än 200 namn som förekommer i källtexterna. Det handlar bland annat om geografiska namn, namn på betydelsefulla byggnader, historiska personer och olika sicilianska företeelser som det berättas om i källtexterna.

2. Källtextanalys

Detta avsnitt utgörs av en textanalys av guidehäftena *Itinerario Quattro Canti* och *Itinerario Fieravecchia*. Fortsättningsvis kommer dessa texter att gemensamt kallas för "källtexterna". Analysen av deras olika dimensioner baseras på den modell för textanalys som Lennart Hellspong & Per Ledin presenterar i sin bok *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys* (1997). Min källtextanalys följer textanalysmodellens upplägg, och i nästkommande stycken diskuteras källtexternas kontext samt deras ideationella, interpersonella och textuella struktur.

2.1. Kontext

2.1.1. Situationskontext

Città di Palermo: L'Assessorato al Turismo, som på svenska kallas Turistnämnden i Palermo stad, är den officiella avsändaren. Författarna presenterar turistnämnden i källtexternas respektive inledningar och nämnden finns angiven som avsändare både på framsidan och på baksidan av varje enskilt häfte. Inom organisationen finns i sin tur flera ansvariga utgivare som nämns vid namn. Bland de personer som räknas upp finns redaktören Mario Scotto, formgivarna C.F. Greco och E. Taormina, de sakkunniga J. Boscarino, C. Fucarino, A. Poerio samt fotograferna C. Adragna, A. Pitarresi och A. Scafidi. I detta sammanhang är det värt att

nämna att precis som i Sverige är kommunerna (*'i comuni'*) de beslutsfattande organ som står närmast medborgarna i Italien. De största och mest betydelsefulla orternas kommuner har erhållit särskilda stadsprivilegier på statlig nivå. Stadsprivilegierna innebär att städernas ledningsgrupper är fria att själva bestämma över och förvalta sin mark samt reglera den handel som sker i städernas närområden. Palermo har haft sina stadsprivilegier sedan staden grundades av fenicierna under antiken (italienska *Wikipedia*). Därför kan man säga att bakom titeln "Città di Palermo" står Palermo stad i egenskap av enheten *staden* som en förvaltare av det befintliga kulturarvet i kombination med det beslutsfattande organet, dvs. turistnämnden i Palermo *kommun*.

De båda guidehäftena var ursprungligen en del av kommunens arbetsprojekt "Palermo Accessibile" ('Det tillgängliga Palermo'). Den dåvarande ordföranden i turistnämnden, Raoul Russo, förklarade i en intervju med journalisten Marianna La Barbera (2013) att syftet med "Palermo Accessibile" var att presentera förslag till lättframkomliga turer i Palermos gamla stadskärna. Russo förklarar att det tidigare varit svårt för t.ex. personer med rörelsehinder att på ett säkert sätt kunna förflytta sig och njuta av stadens sevärdheter. Han tillägger att rundturerna är kommunens försök att göra staden tillmötesgående och välkomnande för alla.

Myndigheten valde att göra texterna offentliga genom att 2013 publicera dem på Internet. Därför har de spridits via ett s.k. *öppet medium* eftersom alla med dator och en fungerande internetuppkoppling kan få tillgång till guidehäftena i digital form. Till exempel kan man läsa dem online i form av e-magasin på en publikationssida (yumpu.com) där Palermo kommun har ett eget användarkonto för publicering av diverse officiella dokument och information till allmänheten. Även ett hotell i Palermo har bidragit till att sprida texterna särskilt till intresserade turister. De har publicerat guidehäftena på sin hemsida (desalinas.com) och använder dem numera som tips på stadsvandringar som deras gäster kan göra på egen hand.

Ett krav som begränsar mottagargruppen är dock att läsarna bör förstå italienska för att kunna tillgodogöra sig innehållet. Valet av publiceringskanal medför alltså att texternas mottagare kan vara vem som helst som förstår italienska och har ett intresse av att lära sig mer om Palermos konst- och kulturhistoria samt vill ge sig ut på en rundvandring i staden.

2.1.2. Intertextuell kontext

Källtexternas vertikala intertextuella kontext är att de tillhör genren guideböcker och närmare bestämt guidehäften som beskriver stadsvandringar. Längst bak i de båda häftena finns även en lista över andra tryckta guideböcker samt internetsidor som författarna konsulterat under arbetet med att sammanställa rundturerna. Det finns dock inga explicita referenser till de

konsulterade källorna i någon av texterna. En påtaglig referens till ett annat verk finns däremot när läsaren får information om att en scen ur filmatiseringen av Tommaso di Lampedusas berömda roman *Il Gattopardo*, som på svenska heter *Leoparden*, ägde rum på ett palats som besöks under rundturen *Itinerario Fieravecchia*.

Källtexternas horisontella intertextuella kontext är att de samspelar med sex andra guidehäften som finns i samma serie. Projektet ”Palermo Accessibile” resulterade nämligen i sammanlagt åtta rundturer som presenteras tillsammans på publikationssidan. Förutom att alla åtta rundturer listas i början av varje enskilt häfte, är de upplagda på samma sätt och har samma grafiska design. Särskilt tydligt märks det på att den inledning som man möts av på första uppslaget är identisk för samtliga rundturer. Som en hjälp för läsaren markeras den rundtur som häftet gäller för med fetstil i en lista. Det ser ut såhär i *Itinerario Quattro Canti*:

- (1) 1) Itinerario Kalsa
- 2) Itinerario Teatro Massimo
- 3) Itinerario Vucciria-Castellammare
- 4) Itinerario Quattro Canti**
- 5) Itinerario Ballarò
- 6) Itinerario Palazzo Reale
- 7) Itinerario Capo-Cattedrale
- 8) Itinerario Fieravecchia (r.71-78)

2.1.3. Kulturkontext

Palermo är den syditalienska ön och regionen Siciliens största stad, belägen på öns nordkust. Palermo är huvudort både för regionen Sicilien och för provinsen Palermo. Läget i Medelhavet och vid kusten, mitt emellan det italienska fastlandet och Tunisien, gör Palermo till en viktig hamnstad och ett betydelsefullt handelscentrum. Stadens ställning som en anrik förvaltningsort har bidragit till en stor kulturell mångfald (*Nationalencyklopedin* 2014). Staden har ett rikt konst- och kulturarv som politiker och företrädare för regionen är stolta över och måna om att förvalta, visa upp och vårda på bästa sätt. Stadens borgmästare Leoluca Orlando gjorde följande uttalande när Palermos museer hållit extraöppet och slagit besöksrekord under påsken 2015:

- (2) Ciò è l'ennesima conferma dell'enorme patrimonio artistico e culturale della città di Palermo, patrimonio riconosciuto anche a livello internazionale. (Comune di Palermo 2015)

Detta är den senaste bekräftelsen på att staden Palermo har ett betydande konstnärligt och kulturellt arv som även är erkänt på internationell nivå. (min översättning)

Citatet ovan visar att stadens företrädare är mycket tydlig med att betona att Palermos kulturhistoria är unik och värd att titta närmare på. Vad borgmästaren och även källtexternas författare anser vara relevant och intressant att förmedla till sina läsare om Palermos sevärdheter blir därför beroende av vad man i dagens samhälle i Italien och i synnerhet vad Palermo kommun anser vara intressant kunskap om en viss sevärdhet eller ett byggnadsverk i staden.

I motsats till vad borgmästaren vill förmedla är bilden av Palermo, Sicilien och Syditalien ur ett italienskt nationellt perspektiv präglad av ett mörkt förflutet som tar sin början vid tiden strax innan Italiens enande på 1870-talet. Kortfattat kan man säga att det handlar om motsättningar som uppkom ur en socioekonomisk klyfta mellan den norra och den södra delen av landet (Wik 2013). Det fattiga Syditalien sågs länge som en börda för det välbärgade Norditalien, och det var även från norr som den rörelse som förespråkade ett enat Italien hade sin utgångspunkt. Under åren 1950-1970, då den italienska industrin utvecklades, växte fientligheten gentemot syditalienska arbetare som åkte till landets norra delar i hopp om att kunna tjäna pengar för att komma ur fattigdomen (Lappalainen 1999).

De sociala och ekonomiska klyftorna och de fientliga attityderna har idag försvagats drastiskt, men en del av de förutfattade meningarna lever kvar. Exempelvis uttryckte den dåvarande presidenten Giorgio Napolitano vad han ansåg om den syditalienska befolkningens förhållningssätt till den italienska nationsgemenskapen i samband med firandet av Italiens 150-årsjubileum 2011. Han ansåg att syditalienarna som medlemmar av nationen Italien ”naturligtvis inte ska vara mindre stolta över sitt ursprung än de övriga landsmännen, men i söder bör man verkligen tänka efter och bestämma sig för vilken väg man vill gå”. Med detta menade Napolitano, i egenskap av nutida företrädare för den norditalienska rörelse som förespråkade ett enat Italien, att syditalienarna enligt honom visar ett obefogat motstånd att fullfölja ett nationssamarbete med sina landsmän i norr (Wik 2013).

Bilden av Palermo i flera resereportage som publicerats i svenska tidningar och på internet utgår från samma motsättning mellan Norditalien och Syditalien. I en artikel i *Svenska Dagbladet* har staden exempelvis associerats med negativt klingande fraser och ord som ”dystert fallfärdiga fasader”, ”fattigdom”, ”världskrig”, ”maffia” och ”korrupcion” (Collin 2007). Trots det värdefulla kulturarvet, den regionala stoltheten och de internationella erkännandena, kan man se att staden i många svenskars ögon är starkt förknippad med den

italienska maffians kriminella aktiviteter. Denna bild avspeglas till exempel i följande citat från den svenska internetbaserade resetidningen *Resetips* (Ohlsson 2008):

- (3) En gång så rika och sköna har många av Palermos vackraste hus skattat åt förgängelsen. Många bombades 1943 och ruinerna har fått stå kvar. Istället för att riva dessa revs många vackra byggnader för att ge plats åt fula och fuskbyggda betongpalats, alla förmedlade av Palermos f.d. stadsarkitekt och f.d. borgmästare Vito Ciancimino, en av maffians många makthavare som aldrig själv behövde hålla i strypsnaran, lösa upp lik i syra eller skjuta dem med vargbössa (en klassisk markering).

Även om ett flertal svenska resereportage (se t.ex. Linné & Linné 2011) tenderar att ge en liknande bild av Siciliens huvudort, är det inte endast denna aspekt av Palermo som lyfts fram. Som en kontrast till citatet ovan, presenteras i exempel (4) ett annat citat från resemagasinet *Vagabond* (2015). Här tonar man ned farorna och uppmuntrar istället till ett besök. Fördomarna som Ohlsson lyfter fram erkänns, men samtidigt har *Vagabonds* redaktion en lättsammare inställning. De menar att man som turist kan vistas i Palermo utan att förfäras över det påstådda förfall och den hårda verklighet som betonas i *Resetips*:

- (4) Eftersom Sicilien för många är så intimt förknippat med maffian är det lika bra att klara av det med en gång: Nej, det är ingen myt, den sicilianska maffian finns och den kallas Cosa Nostra, som betyder "vår sak". Men som turist stöter du knappast på den, så det är bara att slappna av och njuta av en fantastisk och varierande ö.

2.2. Den ideationella strukturen

Som nämnts ovan är guidehäftena en del av Palermo kommuns projekt "Palermo Accessibile". Projektet ska alltså underlätta promenader i Palermos gamla stadskärna och häftenas funktion är att vara vägledning som visar läsaren olika sevärdheter. Häftenas funktion i det stora projektet är knuten till de enskilda texternas syfte, vilket beskrivs på följande sätt i inledningarna:

- (5) Sfortunatamente [la città] si presenta ai nostri occhi piena di tanti piccoli ostacoli che la rendono difficilmente accessibile. Per questa ragione l'Assessorato al Turismo ha redatto la Guida "Palermo Accessibile" come strumento prezioso per lasciarsi accompagnare alla scoperta della città (r. 7-13).

I våra ögon ser staden tyvärr ut att vara full av små hinder som gör den svårtillgänglig. Därför har Turistnämnden gett ut en serie guidehäften som en del av projektet ”Det tillgängliga Palermo”. Dessa häften är värdefulla verktyg som man kan ta med sig på en upptäcktsfärd i staden.

Utifrån citatet i exempel (5) ovan kan källtexternas makrotema sägas vara sevärdheter och lättillgängliga promenadvägar i Palermo. Med utgångspunkt i detta tema går det att formulera följande makroproposition i satsform: Dessa sevärdheter bör man titta närmare på om man på ett enkelt och bekvämt sätt vill se det bästa av Palermos historiska och kulturella arv.

De två källtexterna har samma upplägg. Båda inleds av en ensideslång inledningstext som innehåller information om guidehäftenas syfte och deras roll i projektet ”Palermo Accessibile”. Här berättas hur häftena är upplagda i kombination med basfakta om Palermo, så att läsaren kan förstå kommunens tankar bakom planeringen av rundturerna och få en snabb inblick i vilka stadsdelar som är särskilt sevärda. Hela den löpande texten efter inledningen följer en *rumdisposition* utifrån de platser rundturen besöker. För att göra rundturerna genomförbara i praktiken finns ett faktablad infogat precis efter inledningen, och detta faktablad fungerar som ett komplement till rumdispositionen. På faktabladets karta är rundturernas färdvägar utritade och det finns dessutom små symboler infogade i kartbilden. Symbolerna återfinns även i texten och påminner om vägskyltar till utseendet samt har en vägledande funktion genom att indikera förhållandena vid varje sevärdhet. Exempelvis symboliserar en röd cirkel med ett vitt streck i mitten att en viss byggnad för tillfället inte är öppen för besök. Fenomenet att en text innehåller flera teckensystem än det skrivna kallas för *multimodalitet* (jfr Björkvall 2009).

Den löpande texten där rundturerna beskrivs kan i sin tur delas in i mindre stycken där varje sevärdhet beskrivs och dess historia berättas. Dessa separata stycken där ytterligare information ges om varje sevärdhet följer en *tidsdisposition*. Läsaren får bland annat information om olika byggnadsverk, vilkas historia berättas från uppförandet till nutiden. Man kan säga att varje sevärdhet är *mikrotema* i det stycke den presenteras i.

Källtextens olika mikroteman introduceras genom rubricering eller genom att de aktuella sevärdheterna positioneras i respektive styckes första eller andra mening, där de markeras med versaler och fetstil. Dessutom följs texten åt av bilder på ett urval av de sevärdheter som läsaren passerar under promenaden. Framställningen blir på så vis logisk och lätt att orientera sig efter, då den binder ihop namnen på kartan över staden med den faktiska verkligheten. Denna presentation är genretypisk för guideböcker. Exempelvis berättar Ana Alačovska

(2013) om flera guideboksförfattare som skriver sina texter medan de själva utforskar omgivningarna på plats. Den genretypiska dispositionen är ett vanligt förekommande resultat av de sakkunnigas gedigna fältarbete.

2.3. Den interpersonella strukturen

När läsaren uppmanas att förflytta sig ges anvisningarna genom att ett text-vi utför handlingarna. Vi-formen introduceras i inledningen och fortsätter genom hela guidehäftet. Text-vi:et framträder för första gången i meningen som börjar med ”Sfortunatamente si presenta ai nostri occhi...” (r. 7) (’I våra ögon ser den (=staden) tyvärr ut att vara...’), och återfinns sedan i fraser som t.ex. ”la pinacoteca della nostra Provincia” (r. 1470) (’Tavelgalleriet som ägs av vår provins’) samt i personböjda verb i första person plural. Även om det är de kommunanställda som är guidehäftenas faktiska avsändare, representerar text-vi:et snarare en grupp personer som kan presentera sig med ”vi som vet mycket intressanta saker om vår älskade hemstad och gärna vill ta med er på en rundtur så att ni kan se vad som finns att upptäcka och göra på just dessa platser”. Text-vi:et är på så sätt en vägledande guide som vill invitera turisterna till att komma och utforska just deras hemstad.

Mottagaren leds alltså framåt genom texten och i staden med hjälp av instruerande verb. Instruktionerna är också strategiskt placerade som den första meningen i de stycken där en ny sevärdhet introduceras. Främst är det dynamiska verb som manar till förflyttning. Ett exempel på en vägbeskrivande mening är ”*Lasciata piazza Vigliena, ci immettiamo in Piazza Pretoria.*” (’Då vi lämnat piazza Vigliena svänger vi in på Piazza Pretoria’). Här visar rörelseverben *lasciare* (’lämna’) och *immettersi* (’svänga’) att rundturen aktivt förflyttar sig rumsligt från en verklig, geografisk plats till en annan. Denna användning av handlingsverb kan även fungera som en markör som uppmuntrar läsaren att förflytta sig till nästa besöksmål. Jämför de två citaten nedan:

- (6) Alle spalle del monastero di S. Caterina troviamo su corso Vittorio Emanuele la **CHIESA DI S. MATTEO** (r. 556-558).

Bakom nunneklostret Santa Caterina hittar vi **KYRKAN SAN MATTEO** på corso Vittorio Emanuele.

- (7) Risaliamo vicolo Valguarnera, per proseguire per via Cantavespri [...] (r. 1248-1249)

Tolkning 1: [Låt oss] gå uppför igen, längs med gränden vicolo Valguarnera, för att fortsätta in på via Cantavespri [...]

Tolkning 2: Vi går uppför igen, längs med gränden vicolo Valguarnera, för att sedan fortsätta in på via Cantavespri [...]

I exempel (6) befinner sig läsaren sida vid sida med författaren och blir vägledad genom att ett text-vi förklarar hur sevärdheten ser ut på nära håll. Det är en miljöbeskrivning som förklarar för läsaren vad hen ser och vad man bör lägga märke till på platsen: ”Vi hittar sevärdheten X på Corso Vittorio Emanuele.” Till meningen i exempel (7) finns två alternativa tolkningsmöjligheter eftersom italienskans verbformer i första person plural i både indikativ och imperativ är identiska. Den kan antingen läsas som en uppmaning med verbet i imperativ i första person plural (*Tolkning 1: Risaliamo!* = ’Gå uppför igen!’) eller som en beskrivning i presens som berättar vart författaren leder läsaren just för tillfället (*Tolkning 2: Risaliamo.* = ’Vi går uppför igen.’). Det senare ger en effekt av att den vägledande författaren följer med på promenaden och förutser vad som kommer att hända när turisten kommer fram till ett visst ställe. Eftersom största delen av textens vägbeskrivningar domineras av presens som i exempel (6) ovan, är det troligt att denna tolkning är rimligast. Det finns endast fyra meningar som börjar med ett liknande tvetydigt verb.

Beskrivningarna av sevärdheternas utseende och historia domineras av statiska verb, till exempel olika böjningar av *essere* (’att vara’) och *si trova* (’det finns’). Det förekommer även några enstaka dynamiska verb i dessa beskrivande stycken. Då handlar det främst om att historien berättas utifrån ett aktörsperspektiv. Ett tydligt sådant exempel följer nedan:

- (8) Nel 1618, i Padri Francescani acquistarono palazzo Bonet, creando le condizioni per un notevole ingrandimento del convento (r.1129-1131).

1618 köpte franciskanermunkarna palazzo Bonet och skapade förutsättningarna för en utbyggnad av sitt kloster.

I samband med att byggnader och konstverk beskrivs förekommer värdeord som uttrycker en attityd som författarna vill överföra till mottagaren. Ett exempel:

- (9) **PALAZZO VALGUARNERA-GANGI** splende, imponente, su piazzetta Croce dei Vespri (r. 1216-1218).

Andra värdeord som förekommer är t.ex. *magnifico* ('magnifik'), *suntuoso* ('överdådig') och *bello* ('vacker', 'fin'). I de fall kommunens representanter anser att en byggnad är förfallen och inte särskilt estetiskt tilltalande skriver de "attualmente necessita di restauro" ('för närvarande i behov av restaurering') (r. 358). Något som skulle kunna beskrivas negativt med adjektiv som "ful" eller "förfallen" omtalas därmed på ett neutralt sätt. Oansenligheten tonas ned till förmån plusorden, vilka får större plats i texten.

2.4. Den textuella strukturen

Man kan urskilja två huvudsakliga delar av de båda källtexterna: inledningen, vilken är identisk för båda häftena, samt den löpande texten där promenadvägen beskrivs och sevärdheterna presenteras. I likhet med det som beskrivits ovan kan man därefter dela in rundturenas framställning i avsnitt som fungerar som vägbeskrivningar med rumslig disposition respektive avsnitt som berättar sevärdheternas historia i kronologisk ordning.

Med utgångspunkt i källtexternas inledningar samt i de avsnitt där rundturena står i centrum, räknades den genomsnittliga meningslängden för de båda avsnitten med hjälp av det webbaserade verktyget som finns tillgängligt på lix.se. Resultatet av beräkningen visar att inledningens genomsnittliga meningslängd är 23,4 ord. För rundturenas framställningar är genomsnittligt antal ord i meningarna 20,8. Anledningen till att meningarna blir väldigt långa är ett flitigt användande av bisatser och participfraser. Semikolon, kolon och kommatecken fogar samman de långa satssegmenten.

Den italienska meningen i exempel (10) nedan är ett typexempel på hur meningarna i källtexterna är uppbyggda. Meningen består av 43 ord samt innehåller två huvudsatser. Den ordagranna översättningen som ingår i (10) ska betraktas som en inblick i hur det italienska språket är uppbyggt och kommer inte från min översättning av källtexterna.

- (10) Continuando per via Puglia arriviamo a **PIAZZA DELL'ORIGLIONE**, lì troviamo la **CHIESA DI S. GIOVANNI ALL'ORIGLIONE**, eretta agli inizi del XVII secolo e rinnovata alla fine del secolo successivo con un'imponente facciata, sormontata da un fronte a tre luci con funzione di campanile (r. 838-845).

Fortsättande längs med via Puglia kommer vi fram till **PIAZZA DELL'ORIGLIONE**, där hittar vi **CHIESA DI S. GIOVANNI ALL'ORIGLIONE**, uppförd i början av

1600-talet och förnyad vid slutet av följande sekel med en imponerande fasad, högst upp utökad med ytterligare en del med tre fönster med klocktornsfunktion.

Den första huvudsatsen inleds med en participiell satsförkortning som skapas med gerundiumformen av verbet *continuare* ('att fortsätta'). Huvudsatserna skiljs åt med ett kommatecken efter Piazza dell'Origlione. Därefter följer tre participfraser. De två första av dessa är ”*eretta agli inizi del XVII secolo*” ('uppförd i början av 1600-talet') samt ”*rinnovata alla fine del secolo successivo con un'imponente facciata*” ('förnyad vid slutet av följande sekel med en imponerande fasad'). Båda fraserna syftar på Chiesa di S. Giovanni all'Origlione. Den tredje participfrasen är ”*sormontata da un fronte a tre luci con funzione di campanile*” ('högst upp utökad med ytterligare en del med tre fönster med klocktornsfunktion') som syftar på *facciata*. Här förtydligas det att det är fasaden som överst har en extra påbyggnad med funktionen av ett klocktorn. Det faktum att huvudsatserna följer direkt efter varandra och avgränsas enbart med kommatecken är ett exempel på fenomenet *satsradning*. Satsradning kan göra en lång mening svårläst och även svårtolkad (Hultman 2003:279).

I källtexternas ordförråd utmärker sig en del fackord. Fackorden används i mycket detaljerade beskrivningar av sevärdheterna och är tagna från områden som stadsplanering, arkitektur och konst. Ett par exempel på förekommande termer är *spazio urbano* (r. 146) ('offentligt rum'), *ala* (r. 241) ('flygel (på byggnad)'), *abside* (r. 645) ('absid') och *affreschi* (r. 1461) ('fresker'). Textens precision och detaljrikedom ger ett intryck av att avsändarna är sakkunniga och samtidigt måna om att skapa förtroende och leva upp till det ansvar det innebär att vara företrädare för en offentlig myndighet.

Utöver facktermerna förekommer mer än 200 namn på bland annat kungar och andra historiska personer, helgon, byggnadsverk, platser och maträtter. Dessa namn och de översättningsproblem som de har medfört kommer att diskuteras och analyseras djupare i översättningskommentaren nedan.

3. Överväganden inför översättningen

Som tidigare antytts är källtexternas målgrupp italienska turister som på ett enkelt och bekvämt sätt vill kunna ta sig runt i Palermo samtidigt som de får lära sig mer om stadens sevärdheter samt konst- och arkitekturhistoria. Eftersom det finns åtta olika rundturer att välja

på kan man tänka sig att en stor del av den grupp som är intresserad av guidehäftena är turister som redan varit på en snabb visit i Palermo och nu vill utforska en särskild stadsdel. Deras val av rundtur skulle variera beroende på vilken del av staden som känns lockande, hur långt de vill gå och hur mycket tid de har på sig att upptäcka platsen.

Då källtexterna inte utgör ett autentiskt översättningsuppdrag finns det utrymme att spekulera i vilka personer som kan ingå i en tänkt svensk målgrupp. Min utgångspunkt inför översättningen är att den svenska mottagargruppen har mycket gemensamt med de italienska mottagarna. Tanken bakom valet av översättningsstrategier grundar jag på att de översatta texternas mottagare består av turister som är intresserade av att upptäcka olika delar av Italien, och i detta fall vill de utforska Palermo. Den svenska läsaren bör vara någorlunda bekant med de allra mest väsentliga historiska händelserna som rör i Italien, t.ex. att Giuseppe Garibaldi hade en viktig roll i den process som ledde till landets enande. En viktig skillnad mellan den svenska och den italienska målgruppen anser jag vara att de svenskspråkiga mottagarna saknar fördjupningskunskap om Siciliens kulturhistoria och geografi samt om sicilianska seder och bruk.

Lita Lundquist presenterar i sin bok *Oversættelse* (2007:36) två *globala* översättningsstrategier. De globala strategierna kan jämföras med grundläggande och övergripande handlingsplaner vilka kan används som utgångspunkter för hela översättningsarbetet. Enligt Lundquist är *imitativ* och *funktionell* översättning de globala översättningsstrategier som står till buds (ibid.). En översättare som strävar efter att följa en imitativ översättningsstrategi har som målsättning att ge måltextens läsare samma upplevelse som källtexten förmedlar till sina respektive mottagare. Den imitativa strategins ideal är att källtextens stildrag, karaktär och ton bevaras. Inga större förändringar av meningsindelning bör göras. Därför är strategin vanlig vid översättning av verk skrivna av nobelpristagare och andra författare som är erkända auktoriteter inom sina områden (Lundquist 2007:37-38). Den funktionella översättningsstrategin bygger på att översättaren i första hand ska säkerställa att den översatta texten fyller samma funktion i målkulturen som i den ursprungliga kulturen. Om man väljer att basera sitt arbete på den funktionella översättningsstrategin blir den nya målgruppens behov samt den översatta textens funktion i den nya kulturen viktigast. I de allra flesta fall åsidosätts textens form och stilistiska drag. Särskilt vanlig är den funktionella strategin vid översättning av fackspråkliga texter (ibid.).

Enligt Ingo (2007:130-131) bör man som översättare även ta hänsyn till mottagarnas kunskap om källspråkets kultur i valet av översättningsstrategier. Inte sällan behöver man göra ändringar i texten, komplettera eller lägga till förklarande partier. Vad som behöver

förtydligas varierar och beror på vad det är som skiljer sig mellan källspråkets och målspråkets kulturer.

Som en hjälp för att lösa problem som handlar om språkliga uttryck och kulturspecifik kunskap kan man använda sig av det som Lita Lundquist (2007:36, 44) kallar för *lokala* översättningsstrategier. Dessa strategier är verktyg som översättaren kan använda i enskilda specifika fall för att lösa översättningsproblem på ord- och meningsnivå.

Under mitt översättningsarbete har jag i huvudsak använt en global funktionell översättningsstrategi. Jag valde denna strategi främst eftersom huvudpoängen med ett guidehäfte är innehållet och kravet att rundturen ska vara genomförbar med hjälp av texten som ledstång, snarare än att de stilistiska drag som präglar originaltexten bevaras.

Den avgörande aspekten vid mitt val av en funktionell strategi är det faktum att det är mycket troligt att en svensk läsare saknar fördjupad kunskap om Siciliens kultur, historia och geografi. Dessa skillnader mellan de italienska mottagarnas och den svenska målgruppens förkunskaper kräver förklaringar, tillägg och expliciteringar i texten. Dessa lokala översättningsstrategier är förknippade med den funktionella översättningsstrategin (jfr Lundquist 2007).

Slutligen är en annan viktig faktor som talar för användandet av en funktionell strategi att den italienska och den svenska kulturen generellt har olika synsätt på läsaransvar och författaransvar när det gäller hur mycket som bör förklaras och expliciteras samt vilka förkunskaper läsaren antas ha.

4. Översättningskommentar

Detta avsnitt behandlar problematiken kring hur jag som översättare och skapare av en svensk måltext på bästa och smidigaste sätt skulle kunna hantera de över 200 italienska namn som förekommer i källtexterna. Med begreppet "namn" avser jag i denna uppsats både benämningar på olika geografiska platser runt om på Sicilien och i Palermo, betydelsefulla byggnader, historiskt och religiöst viktiga personers egennamn samt benämningar på speciella maträtter som förekommer i källtexterna. Jag har valt ämnesområdet eftersom jag anser att det måste vara möjligt för en svensk målgrupp att förstå de olika namn de kommer i kontakt med under rundturerna, även om målgruppen i fråga saknar förkunskaper om italienska kulturella fenomen och om förhållandena på Sicilien. Om man vill ge ut en lyckad beskrivning av en italiensk stadsvandring för svenska läsare är det faktiskt helt avgörande att så många svenska

turister som möjligt ska kunna orientera sig med hjälp av texten och kartan utan att bli osäkra på vart de ska ta vägen.

Översättningskommentaren börjar med en teoretisk presentation av de lokala översättningsstrategier som jag har använt mig av under mitt arbete. Analysen av min egen översättning består därefter av en redogörelse för ett urval av textpassager då översättningsproblem gällande namn har uppstått. I redogörelsen ingår förklaringar där jag berättar hur jag har löst problemen med hjälp av olika lokala översättningsstrategier. I analysen behandlas strategierna *etablerade namnvarianter*, *lån*, *översättningslån* samt *explicitering*.

4.1. Översättning av olika typer av namn i källtexterna: Teori och metod

Den första strategin jag har använt mig av i mina lokala översättningsval är *explicitering*, och mer specifikt *pragmatisk explicitering*. Explicitering är en översättningsteoretisk term och ett koncept som allra först introducerades av Vinay & Darbelnet 1958. Birgitta Englund Dimitrova beskriver explicitering som en metod för att göra det som är underförstått i källtexten, dvs. implicit, klart och tydligt uttryckt i måltexten, explicit. Expliciteringar yttrar sig främst på två olika sätt, genom tillägg samt genom specificering. Med ”tillägg” menas att ett nytt element, t.ex. ett ord, läggs till i texten. ”Specificering” betyder att översättningen ger mer ingående information om något som bara är kortfattat nämnt i källtexten (Englund Dimitrova 2005:33-34).

Englund Dimitrova presenterar två huvudkategorier av expliciteringar: *obligatoriska* expliciteringar samt *frivilliga* expliciteringar. Dessa kategorier kan användas för att sortera expliciteringar som beror på språkliga respektive textuella skillnader. Vid en sådan uppdelning i frivilliga och obligatoriska expliciteringar tar man inte hänsyn till andra aspekter som t.ex. mottagarnas kunskaper om olika kulturella fenomen. De *obligatoriska* expliciteringarna beror på rent grammatiska och semantiska skillnader mellan språken, och sker som en naturlig del av översättningsarbetet. *Frivilliga* expliciteringar är redskap för att exempelvis anpassa innehållet efter den stilnivå eller textbindning som en viss text kräver. Till skillnad från de obligatoriska expliciteringarna, behövs inte de frivilliga för att skapa en grammatiskt korrekt text (ibid. ss 34, 36).

Utöver de frivilliga och de obligatoriska expliciteringarna finns ytterligare en mindre omfattande kategori av expliciteringar som man som översättare kan använda sig av i fall då

det är befogat att lägga till specificerande förklaringar i syfte att underlätta för måltextens mottagare. Ofta handlar det om att man vill göra förklarande tillägg för att hjälpa en mottagare som saknar kunskap om specifika kulturella företeelser. Den ursprungliga målgruppen kan i regel förstå detta särskilda fenomen utifrån sammanhanget. Metoden kallas *pragmatisk explicitering* och beror alltså på textens kommunikativa situation (ibid. s 37).

Sådant som lämpar sig för pragmatisk explicitering är bland annat namn på geografiska platser, mat och dryck. Exempel på en pragmatisk explicitering är då det på italienska enbart står uttryckt det geografiska namnet "Po" och översättaren väljer att skriva "floden Po". Här förtydligar man explicit att det är en flod det handlar om. En person med kunskap om Italiens geografi vet med största sannolikhet att Po är en flod, men förklaringen är nödvändig om översättningen ska kunna nå ut även till personer som inte redan är medvetna om dessa detaljer (ibid. s 37).

Nästa lokala översättningsstrategi som ingår i min analys är *lån*. Lån innebär enligt Lundquist (2007:44) att ett ord överförs direkt från källspråket till målspråket utan att bearbetas. Denna strategi bevarar en del av originaltextens lokalfärg, men en översättare som väljer att själv introducera nya lånord i sitt målspråk måste vara medveten om att det kan försvåra texten eller rentav upplevas oklart av några läsare. Vanligt förekommande lånord i svenska texter är t.ex. *tsunami*, *sushi*, *perestrojka* och *piazza*. Det inlånade ordet kursiveras ofta i syfte att göra läsaren uppmärksam på att det rör sig om ett lån.

Den tredje lokala översättningsstrategin som är aktuell för denna uppsats är *översättningslån*. Detta betyder enligt Lundquist (2007:45) att man väljer att bevara källspråkets konstruktion eller fras, men orden översätts vart och ett för sig. Översättningslån ska inte förväxlas med ordagrann översättning som enligt Lundquist (ibid.) går ut på att man översätter hela satser och meningar ord för ord så som de står i källtexten. Ett exempel på översättningslån från svenska till italienska är till exempel "Nobelpris", som på italienska blir "Premio Nobel".

Den fjärde och sista lokala översättningsstrategin som tas upp i min översättningskommentar är det som Rune Ingo kallar för *etablerade namnvarianter*. Ingo (2007:137) menar att om det på målspråket finns en egen etablerad variant för ett namn bör denna användas. I den mån det är möjligt återges namn på nu levande personer på det sätt de stavas på källspråket. Så är i regel fallet med vår tids kungafamiljer. Namn på historiska personer översätts vanligen till en form som är väletablerad och anpassad till målspråket. Thor-Leif Strindberg (2014) påpekar att vad beträffar namn på bibliska personer och helgon

har deras namn traditionellt sett under översättning av religiösa texter och Bibeln anpassats till målspråket från hebreiska eller grekiska. Därför varierar dessa namn på olika språk.

Nedanstående analytiska kategorisering utgår från vilka typer av namn analysen gäller för samt de översättningsstrategier jag systematiskt använt mig av för att lösa problemen inom respektive kategori. De fall som krävde speciella lösningar presenteras i särskilda delavsnitt.

4.2. Översättning av olika typer av namn i källtexterna: Analys

4.2.1. Geografiska namn

I källtexterna finns namn på platser och städer runt om på Sicilien samt adjektiv som betecknar härkomst från dessa. Exempel 11-13 visar tre olika fall då det är svårt för en svensk läsare att förstå vad texten syftar på, eftersom det krävs mycket specifik kunskap om Siciliens geografi för att man ska kunna tillgodogöra sig innehållet.

- (11) La piazza ha una forma circolare con cantonali curvilinei in pietra di Billiemi (r.411-412).

Torget är cirkelformat och i varje gatuhörn finns välvda byggnadsfasader i grå marmor från berget Monte Billiemi, ett av de berg som omger Palermo.

- (12) Il prospetto, su disegno di Ferdinando Lombardo, è in pietra d'Aspra decorato da festoni e rilievi in stucco (r. 317-320).

Fasaden ritades av Ferdinando Lombardo och är gjord i sten från det nedlagda stenbrottet i Aspra öster om Palermo. Stenen har dekorerats med blomstergirlander (festonger) och reliefer i gips.

- (13) I lavori durano sino al 1632. La facciata aggiunta più tardi, nel 1730 su progetto del trapanese Giovanni Amico (r. 1108-1110).

Byggnationen pågick fram till 1632 och fasaden tillkom senare, 1730, på uppdrag av arkitekten Giovanni Amico från Trapani på västra Sicilien.

När man träffar på samtliga ovanstående exempel är den till synes enklaste lösningen ur ett översättarperspektiv att låna de italienska namnen utan att bearbeta dem. Möjligtvis skulle

man kunna försvenska adjektivet *trapanese* till något i stil med ”trapanesisk”. Om man väljer denna lösning förlitar man sig på att läsaren själv kan dra slutsatsen vad namnet betecknar eller ta reda på var platserna i fråga ligger. Att lägga så stort ansvar på läsarna är dock inte helt önskvärt, eftersom utelämnad information kan väcka många krävande funderingar. I mina översättningar har jag därför gjort en pragmatisk explicitering. Tanken bakom valet är att ge en person som inte har några förkunskaper en möjlighet att lära sig extra detaljkunskap som inte enbart består av statistiska och svårtolkade fakta. Då upplevs informationen som mer levande och pedagogiskt sett enklare att tillgodogöra sig.

Exempel (11) berättar om *pietra di Billiemi* (’sten från Billiemi’) som är en typ av grå marmor som kommer från ett stenbrott som ligger på berget Monte Billiemi, vilket man kan skymta om man står i stadens centrum och riktar blicken västerut (italienska *Wikipedia*). I (12) nämns en annan typ sten, *pietra d’Aspra*. Den kommer från ett nerlagt stenbrott i byn Aspra som ligger i närheten av Palermos grannort Bagheria. Sten bröts här fram till 1950-talet och den användes flitigt som byggmaterial i förnäma byggnader (Natura e Cultura 2015). Exempel (13) informerar om en person som kommer från Trapani, som är en större hamnstad på Siciliens västra kust. Förutom att erbjuda goda shoppingmöjligheter som en turist kan tänkas vilja ta del av, har Trapani även en internationellt känd flygplats (italienska *Wikipedia*).

Efter att ha forskat fram ovanstående information om platserna i fråga översatte jag *pietra di Billiemi* med ”grå marmor från berget Monte Billiemi, ett av de berg som omger Palermo” och *pietra d’Aspra* med ”sten från det nedlagda stenbrottet i Aspra öster om Palermo”. Adjektivet *trapanese* valde jag att skriva om till ”från Trapani på västra Sicilien”.

Vägar och torg

De flesta gatunamn som förekommer i guidehäftena innehåller *via*, vilket i allmänhet kan förstås av en svensk person som är någorlunda bekant med och intresserad av italienska reseguider. Några av dessa gator i Palermo är *via Maqueda* (r. 55), *via Calderai* (r. 128) och *via Giuseppe M. Puglia* (r. 129-130). Beträffande namn på torg är *piazza* ett etablerat lånord från italienska till svenska, och den italienska stavningen har blivit upptagen i *SAOL*. Genom hela översättningen har därför namnen på gator och torg i de allra flesta fall lånats in som direkta lån från italienska. Det fanns däremot två avvikande fall då jag bestämde mig för att använda mig av andra lokala översättningsstrategier än lån.

Det första fallet gäller Palermos huvudgata som till vardags kallas för *il Cassaro*. Så är också fallet i den inledande texten som läsaren kommer i kontakt med på guidehäftenas första uppslag. Det ser ut som i exempel (14):

- (14) Il centro storico di Palermo si estende per circa 240 ettari, è diviso in quattro mandamenti denominati: Loggia-Castellammare, Tribunali-Kalsa, Palazzo Reale - Albergheria e Monte di Pietà-Capo. Questi quattro mandamenti nascono dalla intersezione delle due principali arterie storiche della città: il Cassaro (corso Vittorio Emanuele), arteria principale di origine araba che collega il mare alle colline, e via Maqueda (r. 44-56).

Palermos stadskärna breder ut sig över 240 hektar och är uppdelad i följande delar: Loggia-Castellammare, Tribunali-Kalsa, Palazzo Reale-Albergheria och Monte di Pietà-Capo. Dessa fyra stadsdelar utgår från korsningen av stadens två huvudgator. Den ena är Corso Vittorio Emanuele (även känd som il Cassaro), som har arabiskt ursprung och binder ihop havet med bergen. Den andra är via Maqueda.

Exemplet ”il Cassaro” visar att Palermoborna själva föredrar ett annat namn än det officiella gatunamnet. Företeelsen att ändra namn på viktiga mötesplatser och gator har nämligen i alla tider förekommit bland stadens invånare. De har visat en stor personlig uppfinningsriktighet och kreativitet i valet av sina benämningar. Namnbytena är enligt Roberto Alajmo (2010) ett sätt för stadens invånare att definiera sin identitet i ett ständigt föränderligt samhälle, samtidigt som det är ett led i att få Palermos stadskultur och stadens lokala namn att leva kvar ”så som de alltid har varit”. ’Il Cassaro’ härstammar från det arabiska ordet *l-qasr* (’borg’, ’fästning’) och vittnar om att staden ursprungligen bestod av ett samhälle med tillhörande fästning (Rizza 2012).

Källtexternas författare gör mottagaren medveten om ovanstående situation genom att använda det vardagliga namnet som huvudord och explicitera det som står på vägskyltarna. Om jag hade strukturerat benämningarna på stadens huvudgata i min översättning på samma sätt som de står i källtexten, skulle det vara lätt för en person som aldrig förr har besökt Palermo att tro att il Cassaro är det namn som står på vägskyltarna och närområdeskartorna. Att inte tala om att det faktiskt handlar om ett alternativt namn på corso Vittorio Emanuele från allra första början kan leda till förvirring och skapa problem med att fullfölja den guidade rundturen. Därför har jag valt att genomgående låta corso Vittorio Emanuele bli det namn på gatan som först och främst används som huvudord, även i fall då den i guidehäftena enbart benämns il Cassaro. För att göra den svenska läsaren uppmärksam på alternativnamnet har jag valt att kasta om ordningen. Att gatan även är känd som il Cassaro förklaras nu i ett parentetiskt inskott. Namn på vägar och torg har alltså behållits i den officiella form som finns skriven på vägskyltarna i syfte att undvika missförstånd.

Det andra och sista av de två avvikande fall då jag inte kunde använda mig av direkta lån, eftersom namnets innebörd skulle gå förlorad, var i överföringen av piazza Viglienans populärnamn *Quattro Canti*. Min lösning ser ut på följande sätt:

(15) Piazza Vigliena, Quattro Canti (r. 365).

Piazza Vigliena, Quattro Canti – ”De Fyra Hörnen”.

I exempel (15) har ett tillägg i form av ett översättningslån gjorts. Torget är i praktiken utformat som en fyrvägs korsning med mycket påkostade stensulpturer som pryder de fyra husfasader som avgränsar den. Dessutom är stället mycket starkt trafikerat. Det är just från de fyra kännetecknande gathörnen som platsen har fått sitt namn, och direktöversatt betyder *quattro canti* i obestämd form ”fyra hörn”. Numera är det en välkänd plats som flitigt används som utgångspunkt för guidade turer och stadsvandringar. Bland annat kan man läsa om den som sådan i ett guidehäfte om Syditalien som utgivits av Italienska statens turistbyrå (2010).

En alternativ lösning på detta översättningsproblem hade varit att göra en kombination av översättningslån och explicitering så att platsen kunde kallas för ”de fyra hörnens torg”. Jag ansåg inte att tillägget ”torg” var den optimala lösningen eftersom jag ville ge de svenska mottagarna en autentisk känsla av hur Palermoborna själva talar om sin stad. Det är till och med så att populärnamnet *Quattro Canti* används i mycket större utsträckning än det officiella ”Piazza Vigliena”. Man kan se det på *Googles* sökresultat, då man vid en sökning på ”quattro canti” får nära 250000 träffar medan söktermen ”piazza vigliena” genererar ungefär en tiondel.

4.2.2. Byggnader

De byggnader som förekommer i källtexterna är främst olika typer av så kallade *palazzi* (sing. *palazzo*) och kyrkobyggnader. Nedan följer en redogörelse för hur jag löste de problem som uppkom då flera av byggnadernas namn inte passade ihop med de nutida förhållandena.

Palazzo

I källtexterna finns sammanlagt 20 olika namn som innehåller *palazzo*. Om man inte hade översatt dessa skulle läsaren själv kunna dra slutsatsen att det troligtvis rör sig om ett kungligt palats eller någon form av byggnad som varit i kunglig eller adlig ägo. Enligt *Norstedts stora italienska ordbok* (2013) är just ”palats” den föreslagna svenska översättningen. Om man

bestämmer sig för att kalla samtliga *palazzi* för ”palats” uppstår problemet att flera betydelser av ordet går förlorade. Det finns nämligen fall då byggnaderna i fråga inte är vad man typiskt skulle kunna kalla för ett palats, vilket per *Svensk ordboks* (2009) definition är en ”praktfull och monumental byggnad, vanligen för högt uppsatt person eller för offentliga ändamål”.

I den italienska turistföreningen Touring Club Italianos bok *Il palazzo italiano* förklaras att ett *palazzo* är en så vanligt förekommande byggnad i italienska medeltida städer att det är svårt att föreställa sig en stad utan dem. Det är *palazzi* som ger stadsbilden dess robusta karaktär och ombonade utsmyckning. Förr i tiden var dessa byggnader ett inslag i stadsmiljön som bland annat medförde att högt uppsatta personer och allmänheten kunde mötas. Medborgare i de lägre samhällsklasserna tyckte däremot att de geometriskt perfekta och överdådigt utsmyckade byggnadsverken var överklassernas ”ytliga försvar mot den vilda naturen”. Då den italienska överklassens privata makt successivt minskade under århundradenas lopp övergavs många *palazzi*. Idag finns de kvar som minnen av en svunnen tid och många av dem används för offentliga ändamål (Bigi 1975:14-16). Som ett tillägg till denna historiska bakgrund ger den italienska ordboken *Lo Zingarelli 2016* följande exakta definition av det italienska ordet *palazzo*:

- 1) Imponerande byggnad med tanke på dess dimensioner och dess arkitektoniska värde. En gång beboddes de av förnäma personer och idag är de ofta säten för statliga institutioner, museer o. dyl.
- 2) Hov.
- 3) Säte för regeringen, lokal administration och liknande.
- 4) Domstolsbyggnad.
- 5) Stort lägenhets- eller bostadshus (Min översättning).

Med tanke på de fem citerade betydelserna och Touring Club Italianos information är *palazzo* ett ord som på italienska har större extension (jfr Bolander 2012:35) än sin svenska motsvarighet och kan därför användas som benämning för ett stort antal fler referenter än ”palats”. Exempelvis är det en markant skillnad på en rikligt utsmyckad regeringsbyggnad och ett stort lägenhets- eller bostadshus.

Vid översättningen av ordet *palazzo* valde jag att i varje enskilt fall pragmatiskt explicitera vad byggnaden ursprungligen använts till eller vad den för tillfället har för funktion, i syfte att undvika osäkerhet och missförstånd. Exempel är ”museet Palazzo Riso (r. 142)” och ”residenset Palazzo Speciale Raffadali (r. 785-786)”. Undantag gjordes i två fall. Jag ansåg att det skulle bli överflödigt att skriva ”palatset Palazzo ...” i beskrivningen av det pampiga Palazzo Valguarnera-Gangi och därför lånade jag namnet utan att göra någon explicitering. I källtexterna talas det nämligen om Palazzo Valguarnera-Gangi som ett klassiskt adligt ägt

palats vilket inspirerats av de rika dekorationerna i Versailles. Huset utmärker sig även till storleken, är format som ett L och upptar två sidor av torget det är beläget på. I fallet *Palazzo Pretorio o Delle Aquile* gjorde jag ett tillägg i form av ett förtydligande översättningslån:

- (16) Sulla destra si erge il **PALAZZO PRETORIO o DELLE AQUILE**, sede del Municipio, di costruzione quattrocentesca (r. 464-467).

Till höger reser sig **PALAZZO PRETORIO eller PALAZZO DELLE AQUILE**, "Örnarnas palats". Det är kommunens huvudkontor och byggdes på 1400-talet.

Här strävade jag efter att få namnet att utmärka sig bland de andra byggnaderna eftersom det handlar om en mycket viktig och välkänd byggnad som är säte för en ledande myndighet. Dessutom innehåller populärnamnet "Palazzo delle Aquile" substantivet *le aquile*, "örnarna". Örnen är Palermos stadsvapen och tillika en viktig kulturell symbol för staden, exempelvis kan Palermos representanter i kultur- och sportsammanhang hänvisas till som "le aquile" (jfr Congiu 2014). Det är viktigt att nämna att det handlar om en enkel örn och inte en tvehövdad likt den som är viktig inom tysk historieskrivning (jfr italienska *Wikipedia*).

I den svenska översättningen av "Palazzo delle Aquile" finns även möjligheten att ändra den italienska genitivkonstruktionen och göra en sammansättning till "Örnpalatset". Denna lösning valdes inte eftersom jag ansåg att läsaren särskilt bör lägga märke till metaforiken kring örnen och att det är "örnarna" i form Palermos invånare och representanter som äger byggnaden.

Kyrkor

Namn på kyrkor består vanligtvis av två delar, t.ex. är "Chiesa di Sant'Anna (r. 1105)" sammansatt av "chiesa" + "di Santa Anna". Ordagrant betyder det "Kyrka av Sankta Anna". Den italienska genitiven motsvaras på svenska av s-genitiv, dvs. "Sankta Annas kyrka".

En del kyrkonamn innehåller förkortningar: *S.* för *San* och *SS.* för *Santissimo*. Förkortningarna i namnen har jag skrivit ut med bokstäver så att exempelvis "la chiesa di S. Giovanni all'Origlione" i måltexten blev "kyrkan San Giovanni all'Origlione (r. 840-841)". Denna metod valdes för att undvika oklarheter om hur de italienska förkortningarna ska utläsas.

Jag valde att tillämpa den lokala översättningsstrategin lån av de italienska egennamn som betecknar vilket helgon kyrkan är tillägnad. "Chiesa" ('kyrka') översattes i samtliga fall till

svenska. Att behålla egennamnen kan nämligen underlätta kommunikationen om en turist behöver stanna och fråga efter vägen. Om man frågar efter ”Sankt Johannes” kanske inte någon från trakten vet vad det är man vill besöka, men om man väljer att fråga efter ”San Giovanni” kan nog de flesta som har kännedom om orten förstå vart man vill komma.

4.2.3. Personnamn

De namn på personer som förekommer i källtexterna representerar helgon, kungligheter, bibliska karaktärer och konstnärer. Konstnärernas namn lånade jag direkt från italienskan, men lät verb av typen ”målade” eller ”skapade” informera om att det handlar om en konstnär eller skulptör. Exempel (17) visar en lösning med hjälp av denna metod. På italienska står det ordagrant ”altartavlan, ett verk av Gioacchino Martorana [...]”. Jag bestämde mig för att förtydliga att Martorana var en målare genom att skriva om frasen med hjälp av verbet ”målade”. Resultatet ser ut såhär:

- (17) La pala d'altare, opera di Gioacchino Martorana, rappresenta Santa Ninfa con le sante siciliane (r. 341-343).

Gioacchino Martorana målade altartavlan som föreställer Sankta Nymfa av Palermo med de kvinnliga sicilianska helgonen.

Beträffande namn på helgon och karaktärer från Bibeln använde jag de redan etablerade svenska varianterna av namnen. Till exempel översattes ”San Giuseppe e il Bambino.” (r. 776-777) med ”Den helige Josef och Jesusbarnet”, ”la Vergine” (r. 336) med ”Jungfru Maria” och som en synonym ”den Heliga Jungfrun”.

I samma citat som användes i exempel (17) förekommer också ett namn som inte hade någon erkänd svensk variant. Problemet illustreras med citatet nedan och därefter följer en förklaring till min lösning.

- (18) La pala d'altare opera di Gioacchino Martorana rappresenta Santa Ninfa con le sante siciliane (r. 341-343).

Gioacchino Martorana målade altartavlan som föreställer Sankta Nymfa av Palermo med de kvinnliga sicilianska helgonen.

Detta helgon fanns inte tidigare omtalat på svenska. Vid en *Google*-sökning på "Sankta Ninfa" får man inga resultat som handlar om just Ninfa från Palermo. Här ställdes jag inför problemet att det inte fanns någon svensk etablerad namnvariant för ett helgon. Lösningen fann jag genom att först slå upp betydelsen av det italienska ordet *ninfa* i en italiensk-svensk ordbok. Det betyder "nymf (mytologiskt)" eller "puppa (zoologiskt)" (*Norstedts stora italienska ordbok* 2013). Därefter provade jag att söka på *Google* efter "Sankta Nymfa", som jag ansåg vara en trolig försvenskning av hennes namn. Bland resultaten fanns en träff bland historiska personers biografier på den norska katolska kyrkans officiella hemsida. Just "Sankta" kallades hon inte, men biografins rubrik löd "Den hellige Nymfa av Palermo" (Odden 2010). Titeln bekräftar den nordiska stavningen av "Ninfa" som Nymfa. Däremot ville jag betona att hon är helgonförklarad och inte enbart en betydelsefull person inom religiösa kretsar.

Efter att ha bestämt mig för hur jag skulle stava hennes förnamn på svenska, läste jag på italienska *Wikipedia* om Santa Ninfa. Under sektionen "in altre lingue" ('på andra språk') fanns den dialektalt skrivna, sicilianska versionen av samma artikel. Där kallades hon kort och gott för "Santa Ninfa di Palermu" ('Sankta Ninfa av Palermo'). Slutligen valde jag att låna denna konstruktion och använda den i min svenska måltext. Översättningen "Sankta Nymfa av Palermo" förklarar att Ninfa är en viktig och helgonförklarad person från Palermo. Att betona den geografiska härkomsten blir avgörande när hon presenteras för en svensk läsare. Fram till 1624 var Santa Ninfa nämligen ett av Palermos fyra skyddshelgon (Odden 2010). Sedan dess räknas hon som stadens medskyddshelgon. Det var 1624 som Sankta Rosalia blev utsedd till det främsta av Palermos skyddshelgon, då hennes kvarlevor hittades i en grotta i Monte Pellegrino (Noto 2008:29, 37).

Kunligheter

Sammanlagt åtta namn är egennamn och titlar som hör till kungar och inflytelserika kejsare. Här har jag följt Ingos (2007:137) rekommendationer och använt mig av personernas etablerade namnvarianter på svenska. Med denna lokal översättningsstrategi översatte jag bl.a. Carlo V med Karl V, Guglielmo I med Vilhelm I och Filippo II med Filip I. I det fall som presenteras i (19) gjorde jag en djupgående undersökning för att finna rätt lösning till vad en normandisk kungs amiral skulle heta i en svensk text:

- (19) La **CHIESA DI S. MARIA DELL'AMMIRAGLIO** o **LA MARTORANA**, un vero e proprio gioiello d'arte, fu fondata dall'ammiraglio di re Ruggero II, Giorgio d'Antiochia e fu consacrata nell 1143 (r. 613-618).

KYRKAN SANTA MARIA DELL'AMMIRAGLIO, även känd som **LA MARTORANA**, är en riktig guldgruva för konstälskaren. Den grundlades av Georg av Antiochia, som var amiral hos kung Roger II av Sicilien. Kyrkan helgades 1143.

I källtexterna står det uttryckt att Ruggero II och Giorgio d'Antiochia är de italienska namnen på en normandisk kung av Sicilien respektive hans amiral. De var verksamma på Sicilien på 1100-talet, när normanderna lyckades erövra ön från det bysantinska styret (Linnér 1999: 193). Svårigheten i översättningen av dessa namn ligger att kungligheter som en regel har olika namn på olika språk.

Catharina Grünbaum skriver i *Dagens Nyheter*s språkspalt (2005) om problematiken kring översättningen av namn på utländska kungligheter och frågan om man på något sätt bör översätta namnen och normalisera dem så att de passar in i det svenska språkets fonetiska system. I artikeln presenteras två starka argument för att man som översättare bör hålla sig till en försvenskad form av de utländska regenternas namn. Det första är att kunglighetens ordningstal också är en del av namnet. Om man vill behålla exempelvis Louis XIV:s namn i den ursprungliga franska formen finns det möjlighet att läsa ut det som "Louis den fjortonde", vilket inte är önskvärt eftersom han i Frankrike kallas "Louis quatorze".

Det andra argumentet för att försvenska utländska kungnamn är att regenter som styrde över flera länder kallade sig själva för olika namn i respektive land. Typexemplet är att den tysk-romerske kejsaren Karl V från början var känd som spansk furste, Carlos I av Kastilien och Aragonien. Han använde sig alltså av olika namn beroende på vilket språk han behövde kommunicera på.

Giorgio d'Antiochia var byggherre under arbetet med kyrkan La Martorana, och i professor Sture Linnérs bok *Sicilien: Strövtåg i tiden och rummet* berättas om d'Antiochias verk. Här kallas amiralen för Georg av Antiochia på svenska (Linnér 1999:215). Kung Ruggero II är känd i både Italien och Frankrike på grund av sitt normandiska ursprung och sina italienska domäner. Precis som i fallet Karl V hade Ruggero II olika namn i de olika länderna. På svenska benämns han i *Nationalencyklopedin* "Roger II, kung av Sicilien". Det var genom att konsultera dessa akademiskt granskade som källor jag bestämde mig för att översätta "l'ammiraglio di re Ruggero II, Giorgio d'Antiochia" med "Georg av Antiochia, som var amiral hos kung Roger II av Sicilien". En annan möjlighet hade varit att bevara

källtextens konstruktion och kalla amiralen för ”kung Roger II av Siciliens amiral Georg av Antiochia”. Den senare lösningen innebär dock en lång och svårläst titel som hindrar måltextens flyt. I min slutgiltiga lösning förklarade jag av praktiska skäl d’Antiochias ställning i förhållande till Roger II i en relativ bisats.

4.2.4. Maträtter

Rundturen Fieravecchia avslutas med ett avsnitt där läsaren tas med till den anrika restaurangen L’Antica Focacceria San Francesco. I exempel (20) räknas det upp ett urval av sicilianska specialiteter som serveras där:

- (20) Tra i sapori fragranti troviamo *sfincioni*, *arancine*, *cannoli* e “*pane ca meusa*”, di antichissime origini arabe (r. 1485-1488)

Bland de välsmakande rätterna hittar vi lokala delikatesser som *sfincioni* (pizzor med tomat, ost, ansjovis och lök), *arancine* (friterade risknyten fyllda med köttfärs eller ost och skinka), *cannoli* (rörformade bakelser med smaksatt ricottafyllning) och den urgamla arabiska rätten “*pane ca meusa*” (bröd fyllt med kokt mjälte och lunga från nöt).

Maträtter är i allmänhet starkt knutna till landets och ortens lokala kultur, vilket framträder då källtexternas författare skriver för en målgrupp som med största sannolikhet redan är bekant med rätterna och därför har klart för sig vad de innehåller. På samma sätt som i fallet med de geografiska namnen ovan krävs kulturspecifik kunskap för att läsaren ska kunna förstå vilka associationer som kopplas ihop med namnen.

Provinsen Palermos turistbyrå (Palermo Turismo 2011) reder på sin hemsida ut vad de sicilianska specialiteterna innehåller. En *sfincione* är en pizza som kryddas med tomat, ost, ansjovis och lök. *Arancine* är ett slags friterade risknyten som vanligtvis är fyllda med köttfärs eller ost och skinka. *Cannoli* är klassiska sicilianska bakelser formade som små rör och fyllda med smaksatt ricotta. Slutligen presenteras rätten “*pane ca meusa*”, som översatt från dialekt betyder ”bröd fyllt med mjälte”. ”*Pane ca meusa*” finns i två smaker som benämns *la maritata* respektive *la schietta*. Dessa är dialektala benämningar som betyder ”den gifta” samt ”den ogifta”. Båda varianterna är fyllda med kokt mjälte från nöt och varianten *maritata* är smaksatt med två sorters ost medan varianten *schietta* är enklare och enbart smaksatt med citron.

Som turist vill man gärna utforska lokala specialiteter och upptäcka de genuina smakkombinationer som förknippas med den ort man besöker. Inte minst Sverige har media

lyft fram att närodlade råvaror är förknippade med status och kvalitet. Att sprida kunskap om italienska maträtter kan på så vis bidra till att svenska turister ekonomiskt gynnar de lokala producenter som livnär sig på odling och gastronomisk konst. Dessutom är det trevligt att få veta vad maträtten innehåller innan man bestämmer sig för att smaka något nytt, så att man kan skapa sig en uppfattning om den kommande smakupplevelsen. Det kan även finnas andra personliga skäl till varför någon vill veta vad en maträtt innehåller. Med hänsyn till detta valde jag att i exempel (20) göra expliciteringar inom parenteser för att presentera de olika rätternas karakteristiska ingredienser. Översättningsstrategin lån kombinerades alltså med expliciteringar i form av parentetiska inskott. Meningen är enbart 16 ord lång i källtexten, men har på grund av expliciteringarna blivit mer än dubbelt så lång i översättningen.

Alternativet hade varit att förklara varje maträtts innehåll som tillägg i egna meningar. Detta skulle riskera att ta fokus från styckets mikrotema, som är L'Antica Focacceria San Francesco och en redogörelse för dess historia. I denna redogörelse är maträtterna enbart sidoämnen. Att detaljerat presentera menyn är ett ämne som skulle passa bättre i en specifik meny för turister.

5. Avslutning

Vid första anblicken kan man anta att det fungerar väl att använda de namn på t.ex. platser och gator som redan finns i källtexten. Min analys visar att detta tillvägagångssätt inte är fullt möjligt, då det är vanligt att lokalbefolkningen till vardags använder sig av alternativa namn som har en stark lokal och historisk förankring. Så är fallet med corso Vittorio Emanuele, den största av Palermos två huvudgator. Stadsborna kallar den för il Cassaro.

I de fall där det handlade om att den svenska målgruppen saknade kunskaper om specifika kulturella företeelser kunde jag lösa problemet med en explicitering. Metoden användes för byggnadstypen *palazzo*, maträtter och geografiska namn runt om på Sicilien och i Palermos närområden. I ett par situationer kunde jag även använda mig av ett lån eller översättningslån i kombination med ett tillägg eller en explicitering.

Namn på bibliska karaktärer, helgon och kungligheter var ur ett översättarperspektiv mer lättarbetade. Det finns ofta svenska etablerade namnvarianter att tillgå för dessa kategorier. Dock kan man inte ta för givet att det existerar etablerade namn för alla dessa kända personer inom historia och religion. I mina källtexter stötte jag t.ex. på helgonet Santa Ninfa och den normandiske amiralen Giorgio d'Antiochia. D'Antiochia fanns endast omnämnd en gång

tidigare i en svensk text. Santa Ninfa krävde en nordisk stavning som jag själv fick forska fram. Jag fann lösningen genom att konsultera en norsk hemsida.

Under arbetet med översättningen av guidehäftena *Itinerario Quattro Canti* och *Itinerario Fieravecchia* har jag upptäckt att varje benämning och egennamn man stöter på tycks bära på en kulturell historia. Detta är värdefull kunskap för en översättare, och att undersöka detaljer om nya fenomen och ord som finns i den text som ska översättas är väl investerad tid. På sikt ökar det översättarens sakkunskap, allmänbildning och yrkeskompetens.

Källförteckning

Primära källor

Comune di Palermo (2013). *Itinerario Fieravecchia*. Tillgänglig:

http://comune.palermo.it/comune/assessorato_turismo/itinerari/fieravecchia/fieravecchia.pdf

Comune di Palermo (2013). *Itinerario Quattro Canti*. Tillgänglig:

http://comune.palermo.it/comune/assessorato_turismo/itinerari/quattro_canti/quattro_canti.pdf

— *Alternativa länkar*

Hotellet De Salinas hemsida (desalinas.com): <http://www.desalinas.com/docs/canti.pdf>,
<http://www.desalinas.com/docs/fieravecchia.pdf>

Publikationssidan yumpu.com: <http://yumpu.com/it/document/view/4402222/itinerario-quattro-comune-di-palermo>, <http://yumpu.com/it/document/view/6114827/itinerario-fieravecchia-comune-di-palermo>

Sekundära källor

Alačovska, Ana (2013). *Genre and autonomy in cultural production: The case of travel guidebook production*. Doktorsavhandling. Copenhagen Business School, Köpenhamn.
Tillgänglig: http://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/8703/Ana_Alacovska.pdf

Alajmo, Roberto (2010). *Palermo*. Engelsk översättning av Waldman, Guido. (Original utgivet 2005). London: Haus publishing.

Bigi, Maria Rossella (1975). *Italia meravigliosa: Il palazzo italiano*. Milano: Touring Club Italiano.

Björkvall, Anders (2009). *Den visuella texten: multimodal analys i praktiken*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Bolander, Maria (2012). *Funktionell svensk grammatik*. Stockholm: Liber.

- Collin, Lars (2007). Palermo ger energi. *Svenska Dagbladet*. (Läst 2015-07-11). Tillgänglig: <http://www.svd.se/palermo-ger-energi>
- Comune di Palermo (2015). ”Boom di visitatori siti culturali - Orlando: ’Palermo patrimonio artistico e culturale internazionale’”. (Läst 2015-05-21). Tillgänglig: <http://www.comune.palermo.it/noticext.php?cat=1&id=6922>
- Congiu, Daniele (2014). ”Stemma di Palermo, la metamorfosi nel tempo”. (Läst 2015-08-02). Tillgänglig: <http://www.tradizionisicilia.it/stemma-di-palermo-la-metamorfofi-nel-tempo>
- Englund Dimitrova, Birgitta (2005). *Expertise and explicitation in the translation process*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Google. Sökterm: ”piazza vigliena”. (Använd 2015-08-02).
- . Sökterm: ”quattro canti”. (Använd 2015-08-02).
- Grünbaum, Catharina (2005). Språkspalten: Ludvig XIV eller Louis XIV? *Dagens Nyheter*, 21 januari. (Läst 2015-07-11). Tillgänglig: <http://www.dn.se/kultur-noje/spraket/ludvig-xiv-eller-louis-xiv>
- Hellspång, Lennart & Ledin, Per (1997). *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Hultman, Tor G (2003). *Svenska akademiens språklära*. Stockholm: Norstedts.
- Ingo, Rune (2007). *Konsten att översätta*. Lund: Studentlitteratur.
- Italienska statens turistbyrå (2010). *Syditalien. Solbelysta rundturer med historiedyk och salta stänk*. Tillgänglig: <http://www.italiantouristoffice.se/sv/docs/1482.pdf>
- La Barbera, Marianna (2013). ”Il punto di vista delle Istituzioni: Intervista all’assessore per il Turismo del Comune di Palermo, Raoul Russo.” (Läst 2015-05-19). Tillgänglig: <http://www.vivendopalermo.it/Intervista%20a%20Raoul%20Russo,%20assessore%20del%20comune%20di%20Palermo.htm>
- Lappalainen, Tomas (1999). *Italien*. Stockholm: Bonnier.

- Linné, Carina & Linné Claes (2011). Svenskklubben Maltas reseberättelser: En resa på fem dagar till Trapani på Sicilien. Tillgänglig:
http://www.svenskklubbenmalta.com/dokument/Sicilien_reseanteckningar_5%20dagar.pdf
- Linnér, Sture (1999). *Sicilien. Strövtåg i rummet och tiden*. Stockholm: Norstedts.
- LIX räknare. (Använd 2015-05-10). Tillgänglig: <http://lix.se/>
- Lundquist, Lita (2007). *Oversättning: problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*. 3 uppl. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Nationalencyklopedin* (2015). "Palermo". (Läst 2015-05-10). Tillgänglig:
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/palermo>
- . "Roger II". (Läst 2015-06-17). Tillgänglig:
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/roger-ii>
- Natura e Cultura (2015). "Bagheria". (Läst 2015-06-17). Tillgänglig:
<http://www.laterradiguttuso.it/main/azienda/jpresentazione.jsp?IDAzienda=109289&IDServizio=68>
- Norstedts stora italienska ordbok* (2013). [App]. Stockholm: Norstedts Förlagsgrupp.
Tillgänglig: <https://itunes.apple.com/se/app/norstedts-stora-italienska/id410293610>
- Noto, Vincenzo (2008). *Santa Rosalia*. Milano: Paoline.
- Odden, Per Einar (2005). "Den hellige Nymfa av Palermo (d. ~316)". (Läst 2015-05-10).
Tillgänglig: <http://www.katolsk.no/biografier/historisk/nymfa>
- Ohlsson, Jan (2008). "Sicilien under ytan". E-tidningen *Resetips*, 27 december. (Läst 2015-05-21). Tillgänglig: http://www.resetips.com/artiklar/artikel/sicilien_under_ytan
- Palermo Turismo (2011). "Prodotti tipici". (Läst 2015-07-10). Tillgänglig:
http://www.provincia.palermo.it/turismo/cultura_e_tradizioni/
- Rizza, Sebastiano (2012). "Intorno a un modo di dire palermitano: 'Assicutari a buffa càssaru càssaru'". Tillgänglig: <http://digilander.libero.it/sicilia.cultura/buffa-cassaru.pdf>

Strindberg, Thor-Leif (2014). Bibelfrågan: ”Varför inte använda Jesu riktiga namn?”. (Läst 2015-05-21). Tillgänglig: <http://www.alltombibeln.se/bibelfragan/jesunamn.htm>

Svensk ordbok utgiven av Svenska akademien (2009). Stockholm: Svenska Akademien.

Vagabond (2015). ”Reseguide: Sicilien.” (Läst 2015-05-21). Tillgänglig: <http://vagabond.se/reseguides/europa/italien/sicilien>

Wik, Julia (2013). *Diskursiva framställningar av Italien – en analys av den offentliga diskussionen kring italiensk nationell identitet i samband med statens 150-årsjubileum*. Kandidatuppsats. Lunds universitet, Lund. Tillgänglig: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=3809633&fileOid=3809669>

Wikipedia, italiensk version. ”Aquila bicipite”. (Läst 2015-08-04). Tillgänglig: http://it.wikipedia.org/wiki/Aquila_bicipite

—. ”Città d’Italia”. (Läst 2015-05-19). Tillgänglig: http://it.wikipedia.org/wiki/Citt%C3%A0_d%27Italia

—. ”Monte Billiemi”. (Läst 2015-08-03). Tillgänglig: http://it.wikipedia.org/wiki/Monte_Billiemi

—. ”Ninfa (Martire)”. (Läst 2015-05-21) Tillgänglig: [http://it.wikipedia.org/wiki/Ninfa_\(martire\)](http://it.wikipedia.org/wiki/Ninfa_(martire))

—. ”Trapani”. (Läst 2015-08-03). Tillgänglig: <http://it.wikipedia.org/wiki/Trapani>

Wikipedia, siciliansk version. ”Santa Ninfa di Palermu”. (Läst 2015-05-21). Tillgänglig: http://scn.wikipedia.org/wiki/Santa_Ninfa_di_Palermu

Zingarelli, Nicola (2015). *Lo Zingarelli 2016: Vocabolario della lingua italiana*. [App]. Bologna: Zanichelli Editore. Tillgänglig: <https://itunes.apple.com/se/app/lo-zingarelli-2016-zanichelli/id899530197>